

Dorota Kolenda

Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa
Uniwersytet Wrocławski
e-mail: dorota.kolenda@uwr.edu.pl
ORCID: 0000-0003-1632-7502

Pożyteczne przepisy *w sprawie wypożyczania ksiąg uczącym się –* *wytoczne ochrony i udostępniania zbiorów* *na podstawie średniowiecznego traktatu *Philobiblon** *Richarda de Bury’ego**

Abstrakt: Celem artykułu jest przedstawienie poglądów średniowiecznego bibliofila Richarda de Bury’ego na problematykę ochrony i udostępniania księgozbiorów. Zaprezentowano sylwetkę biskupa de Bury’ego, okoliczności napisania przez niego traktatu łacińskiego pt. *Philobiblon* oraz stan badań na ten temat. Omówiono głoszone przez autora tezy dotyczące właściwego obchodzenia się z książkami. Wykorzystując cytaty z dzieła, wskazano problemy, na których się skupił. Szczególną uwagę zwrócono na jeden z rozdziałów traktatu – *Pożyteczne przepisy w sprawie wypożyczania ksiąg uczącym się*, w całości poświęcony zagadnieniu udostępniania zbiorów szerszemu gronu odbiorców. De Bury opisał w nim regulamin średniowiecznej biblioteki, którą planował utworzyć w Oksfordzie. W artykule podkreślono uniwersalność i nowoczesność poglądów autora *Philobiblonu* na temat wartości, ochrony i udostępniania zbiorów. Poglądy te są w dużej mierze aktualne i dzisiaj.

Słowa kluczowe: Bibliofilstwo. Biblioteki średniowieczne. Ochrona zbiorów bibliotecznych. *Philobiblon*. Richard de Bury

* Tekst jest zmodyfikowanym fragmentem pracy magisterskiej autorki, pt. „*Philobiblon*” (1345) Richarda de Bury. *Próba analizy dzieła*, napisanej pod kierunkiem dr hab. prof. UWr Bożeny Koredczuk. Obrona pracy miała miejsce na Uniwersytecie Wrocławskim w 2016 r.

Richard de Bury – ojciec bibliofilstwa. Rys biograficzny

Richard de Aungerville urodził się 21 stycznia 1287 r. w Anglii (Boardman, 1902, s. 14). Wcześnie osierocony, dzięki opiece wuja zdobył podstawowe wykształcenie (Denholm-Young, 1937, s. 137), a następnie przyjął kapłaństwo. Zgodnie z panującym zwyczajem porzucił tym samym nazwisko rodowe i obrał, od miejsca narodzin, przydomek de Bury (Elton, Elton, 1893, s. 35). Około 1302 r. rozpoczął studia na Uniwersytecie Oksfordzkim (West, 1889, s. 16), gdzie uzyskał tytuł bakałarza i magistra filozofii i teologii, jednak na królewski rozkaz przerwał edukację. Piastował różne stanowiska administracyjne i kościelne (Martin, 1986, s. 9). W 1323 r. powołano go na stanowisko¹ gubernera księcia Edwarda Windsora (Thomas, 1888, s. xii). De Bury został w ten sposób uwikłany w ruchy związane z detronizacją Edwarda II (Elton, Elton, 1893). Uznaje się, że opieka nad młodym księciem była kamieniem milowym w dotychczasowej karierze de Bury'ego. Najważniejsze funkcje państwowe, jakie pełnił, to m.in. opiekun i skarbnik części komory królewskiej (*Keeper and Treasurer of the Wardrobe*)² oraz strażnik prywatnej pieczęci (Elton, Elton, 1893; Koranyi, 1955, s. 282). Odbывał liczne podróże dyplomatyczne, m.in. do Francji i Włoch, gdzie poznał osobiście papieża Jana XXII (Thomas, 1888, s. xv) oraz jednego z pierwszych renesansowych poetów – Francesca Petrarke (Elton, Elton, 1893, s. 36). W 1333 r. dzięki protekcji ze strony króla papież ogłosił go biskupem Durham (Boardman, 1902, s. 17; Denholm-Young, 1937; Thomas, 1888, s. xvii–xviii). Jednocześnie de Bury jako palatyn zarządzał władzami hrabstwa (Martin, 1986, s. 78, 96–97). W 1334 r. został także lordem skarbnikiem (*Lord Treasurer*) oraz lordem kanclerzem (*Lord Chancellor*), przez krótki czas dzierżył Wielką Pieczęć. Jak podaje Noël Denholm-Young (1937, s. 150), w ciągu jednego roku de Bury, będąc drugoplanowym politykiem, stanął na czele najbogatszego biskupstwa i doszedł do najwyższych godności administracyjnych Królestwa. W roku 1343, zajęty sprawami diecezji, wycofał się z działalności politycznej i życia publicznego (West, 1889, s. 22). Dziś jego postać znana jest przede wszystkim historykom administracji i dyplomacji XIV w. (Cheney, 1973, s. 325).

De Bury miał także inne zainteresowania – nie było chyba nikogo wśród jemu współczesnych, kto tak jak on upodobałby sobie księgi, bi-

¹ *Dictionary of the National Biography* (Stephen, 1886) podaje, że de Bury został mnichem benedyktyńskim w Durham, czemu zaprzeczają inne źródła, por. (Denholm-Young, 1937, s. 137; Boardman, 1902, s. 14).

² Tłumaczenie tytułów administracyjnych za: (Koranyi, 1955).

blioteki i edukację. W swoich posiadłościach zatrudniał wielu kopistów, korektorów, introligatorów i iluminatorów (Elton, Elton, 1893, s. 39). W każdej z licznych rezydencji miał osobną bibliotekę (Thomas, 1888, s. xxxii). Kolekcjonował książki pochodzące ze wszystkich dostępnych źródeł, angażował nawet specjalnych agentów do zagranicznych poszukiwań (Roberts, 1895, s. 7). Uznaje się, że posiadał więcej książek niż wszyscy angielscy biskupi łącznie (Elton, Elton, 1893, s. 14; Martin, 1986, s. 38). Poprzez kupno, dary i pożyczki stawał się posiadaczem manuskryptów. W tym celu wykorzystywał także pełnione funkcje publiczne, za co był krytykowany i z czego często czyniono użytek, by np. uzyskać od niego przywileje i korzyści (Cheney, 1973). Jego kolekcjonerstwo nie było jednak samolubne, cieszył się z udostępniania przyjaciółom swych bogatych zbiorów (Orr, 1899, s. xxiii). Księgozbiór de Bury'ego zawierał m.in. spisane po łacinie prace Arystotelesa, teksty ojców Kościoła, uczonych oraz „nowoczesnych” pisarzy (West, 1889, s. 30). Angażował się w mecenat naukowy i namawiał do tego innych. Planował utworzenie szkoły w Oksfordzie, w tym celu gromadził obfity księgozbiór. Niestety, zabrakło mu środków finansowych. Jego plany zrealizował późniejszy biskup Durham, Hatfield, tworząc Durham College, przekształcone po latach w Trinity College (Denholm-Young, 1937, s. 161–162; Martin, 1986, s. 14; Rashdall, 1895, s. 476–478).

Richard de Bury zmarł po długiej chorobie 14 kwietnia 1345 r. (Denholm-Young, 1937, s. 154–155). Po jego śmierci okazało się, że przejęte przez niego najbogatsze biskupstwo w Anglii popadło w ogromne długi, dlatego biblioteka po zlicytowaniu i sprzedaniu szybko uległa rozproszaniu (Martin, 1986, s. 16). Nie zachował się żaden katalog, jedynie pojedyncze zapisy na temat kilku transakcji książkowych (Roberts, 1895).

Uznany za największego bibliofila średniowiecza, dziś tylko we fragmentach przywoływany jest w literaturze bibliologicznej. U kresu życia stworzył traktat filozoficzny pt. *Philobiblon*, który w dwudziestu rozdziałach zawiera swoisty testament człowieka wczesnego renesansu. W Polsce dzieło to zostało przetłumaczone dopiero na początku XX w. – *O miłości do książek, to jest Philobiblon. Traktat łaciński Ryszarda de Bury* (Lwów 1921). Autorem przekładu był Jan Kasprówicz.

Stan badań nad dziełem i jego twórcą

Chcąc dotrzeć do korzeni bibliofilstwa w kulturze europejskiej, należałoby skupić się właśnie na osobie Richarda de Bury'ego, a przede

wszystkim na jego traktacie, w którym po raz pierwszy został użyty termin ‘bibliofilstwo’ (*Philobiblon: phileo* – kocham + *biblos* – książka) (Birkenmajer, Kocowski, Trzynadlowski, red., 1971, szp. 149). W *Wielkiej encyklopedii PWN* nazwano *Philobiblon* „klasycznym dziełem” (2001, s. 8–9) w tej dziedzinie. Polskie encyklopedie ogólne podają jednak na ten temat dość lakoniczne informacje, odnoszące się głównie do osoby autora, o samym traktacie jedynie się wspomina. Więcej wiadomości na temat Richarda de Bury’ego odnaleźć można w wydawnictwach zagranicznych. Przodują tu teksty angielskie, m.in. *Encyclopaedia Britannica* (1929, t. 2, s. 693) oraz *Dictionary of National Biography* (1886, t. VIII, s. 25–27). O ile *Britannica* skupia się przede wszystkim na biografii de Bury’ego, o tyle wspomniany słownik podaje również szerszy zakres informacji na temat *Philobiblonu*: poszczególne edycje, tłumaczenia, motywy powstania dzieła. Wśród encyklopedii dziedzinowych katolickich wymienić można np. *New Advent* (Lennox), która ukazuje *Philobiblon* jako swoisty testament biskupa Durham.

Spśród bibliologicznych wydawnictw informacyjnych bogatszym źródłem na temat *Philobiblonu* winna być *Encyklopedia wiedzy o książce*. Niestety, jako dzieło specjalistyczne zawiera niewiele więcej informacji w tej kwestii (Birkenmajer, Kocowski, Trzynadlowski, red., 1971, szp. 361) niż ogólne encyklopedie. Inaczej jest w przypadku nowej *Encyklopedii książki* (Żbikowska-Migoń, Skalska-Złat, red., 2017, s. 365), w której traktatowi poświęcono osobne, zwięzłe opisujące jego treść, hasło. Jako przykłady zagranicznych informatorów podających dane dotyczące zarówno autora, jak i dzieła, wymienić można *The Dictionary of Printer and Printing* (Timperley, 1839, s. 70–71), w którym zwrócono uwagę m.in. na współpracowników Richarda de Bury’ego, jego podejście do kolekcjonowania i kupowania książek. W *Encyclopedia of Library and Information Science* (Kent, 1985, t. 38, s. 71–72) wspomniano o znajomości biskupa z Franceskiem Petrarą i innymi erudytami. Także wydawnictwa niemieckie, np. *Lexikon des gesamten Buchwesens* (1989, t. 2, s. 34–35), zamieszczają informacje dotyczące np. wydań traktatu, życia i działalności bibliofila.

Próżno szukać całościowego opracowania polskiego na temat słynnego średniowiecznego rękopisu. Najbardziej pomocny jest w tym względzie polski przekład J. Kasprowicza, zawierający *Dodatek*, w którym podano dane biograficzne o autorze, informacje dotyczące dzieła oraz objaśnienia zaczerpnięte z wersji angielskiej według Ernesta Chestera Thomasa (1888). W polskim piśmiennictwie jedynie wspomina się lub cytuje *Philobiblon*. I tak np. Mieczysław Rokosz w swoim dziele *O istocie bibliofilstwa* (1991, s. 4–5), podejmując próbę zdefiniowania pojęcia

bibliofilstwa, podaje krótkie fragmenty traktatu. W ten sam sposób, choć w porównywalnie większym stopniu, wykorzystuje je Danuta Trawińska-Słabęcka w książce pt. *Bibliofilstwo*. Pod cytatami autorka zamieszcza dodatkowo krótkie informacje o autorze i dziele. Wartość traktatu została tu szczególnie doceniona, bo określona jako: „perła wszechświatowej literatury bibliofilskiej i chluba angielskiej literatury średniowiecznej” (1993, s. 12–15). Na temat *Philobiblonu* wypowiadali się również: Andrzej Dróżdź w pracy pt. *Książka w świecie utopii* – traktat de Bury’ego został tu przywołany w kontekście fikcji literackiej (2006a, s. 68, 115) – oraz Bożena Koredczuk w *Początkach teorii bibliologii* pisząca o zainteresowaniu Gabriela Peignota dokonaniem Richarda de Bury’ego (2015, s. 27).

Z niemieckojęzycznych publikacji książkowych traktujących o biskupie Durham na uwagę zasługuje obszerna praca Gustava Adolfa Ericha Bogenga pt. *Die Grossen Bibliophilen* (1922, t. 1, s. 279–284) dotycząca bibliofilstwa i bibliofilów poszczególnych krajów. Wśród anglojęzycznych opracowań literaturoznawczych, które podają w źródłach *Philobiblon*, wymienić można: *English Literature. From the Norman Conquest to Chaucer* Williama H. Schofielda (1931, t. 1, s. 102–104), gdzie zamieszczono polityczno-duchowy biogram biskupa i cytaty z jego dzieła, podkreślające korzyści płynące z czytania i posiadania książek; oraz *Introduction to the Literature of Europe in the Fifteenth, Sixteenth, and Seventeenth Centuries* (Hallam, 1837, t. 1, s. 105, 126–127), gdzie podano informacje dotyczące działań Richarda de Bury’ego na rzecz wprowadzenia nauki gramatyki greckiej i hebrajskiej dla studentów. W opracowaniu *The Cambridge History of English and American Literature* (1920, t. 1, s. 213–216) również omówiono postawę biskupa popierającego naukę języków obcych, a także stwierdzono, że de Bury w swoim postępowaniu był bliski poczynaniom włoskich wczesnych humanistów. Źródła historyczno-literackie dotyczą w większości zarówno oddziaływania *Philobiblonu*, jak i życia autora-bibliofila, natomiast źródła typowo historyczne, np. *War, Government and Aristocracy in the British Isles (...)* (Ormrod, 2008, s. 163–178), skupiają się głównie na działalności dyplomatyczno-politycznej de Bury’ego. Podobny punkt widzenia obrał Sheridan Spiegel Martin, tworząc jego „biografię polityczną” w formie rozprawy doktorskiej obronionej na Uniwersytecie Emory (1986).

W najpopularniejszych polskich podręcznikach z zakresu historii książki, autorstwa Barbary Bieńkowskiej (2005, s. 59–60), Kazimierzy Małeczyńskiej (1987, s. 88), czy Karola Głombiowskiego i Heleny Szejnkowskiej (1983, s. 148), a także w *Dziejach książki* Svenda Dahla (1965, s. 106–107), trudno znaleźć obszerniejsze dane na omawiany te-

mat. Podawane są zwykle krótkie noty z życia de Bury'ego, informacje o wielkości jego księgozbioru i skłonnościach do przyjmowania książek w ramach przepokupstwa. Wyjątek stanowią *Dzieje książki*, w których znalazła się informacja o pierwszym duńskim wydaniu traktatu, niezamieszczona w innych wymienionych źródłach.

Warto wspomnieć również o dwóch innych tekstach poruszających omawiane zagadnienie. Pierwszy, bardziej usystematyzowany, to *Richard de Bury. Bishop of Durham* Samuela Lane'a Boardmana (1902), będący drukiem okolicznościowym klubu De Burians of Bangor. Zawarto w nim m.in. biogram de Bury'ego oraz informacje dotyczące poszczególnych edycji *Philobiblonu*. Drugą książką jest *Bibliomania, or Book Madness* Thomasa Frognalla Dibdina (1842, s. 29–30, 185–187), prezentująca biografie kolekcjonerów książek, w tym także biskupa Durham.

Największe zróżnicowanie tematyczne w badaniach nad *Philobiblonem* dostrzegalne jest w artykułach publikowanych w czasopiśmie. Maria Wichowa w artykule pt. *Elementy biblioterapii w literaturze polskiej epok dawnych* (2013, s. 51–52) wykorzystuje polskie tłumaczenie omawianego dzieła, aby wskazać terapeutyczną moc książki, która może być lekarstwem na zło i której lektura sprawia przyjemność czytelnikowi. Maciej Maryl (2010, s. 157–158) wspomina *Philobiblon* przy omawianiu kultu książki jako nośnika informacji. Natomiast A. Drózd (2006b) opisuje poglądy Gabriela Naudé na nabywanie książek przez bibliotekarzy, traktując Richarda de Bury'ego jako jeden z autorytetów w tej dziedzinie.

Badacze anglojęzyczni również podejmują zróżnicowane badania nad *Philobiblonem*. Analizują oryginalny język tekstu, styl pisarski biskupa oraz problemy z tłumaczeniem dzieła. Wypowiadali się na ten temat m.in. Andrew Fleming West (1895, s. 77–78) i Charles Christopher Mierow (1930, s. 343–357). Adwin Wigfall Green poruszył temat podobieństwa twórczości de Bury'ego i Chaucera (1951, s. 1–6). Robert Weiss zajmował się powiązaniem jednego z dekretów uchwalonych na soborze w Vienne z treścią traktatu i poglądami biskupa na naukę języków klasycznych (1952, s. 1–9). W niezwykle oryginalny sposób treść *Philobiblonu* odczytała Carolyn Dinshaw. W artykule pt. *Eunuch Hermeneutics* (1988, s. 27–51) przedstawiła analizę dzieła, porównując tekst do kobiecego ciała, a akt czytania do aktu uwodzenia. Artykuły stanowiące jedynie odświeżenie tematu związanego z autorem traktatu opublikowali m.in.: Christopher R. Cheney (1973, s. 325–328), Lawrence S. Thomson (1949, s. 265–266), N. Denholm-Young (1937, s. 135–168) i Walter Stephens (2005, s. 60–83).

Autorzy artykułów w prasie niemieckiej zdecydowanie częściej niż publikujący w prasie angielskiej piszą o problematyce rękopisów i poszczególnych wydań *Philobiblonu* (Jaeck, 1843, s. 191–192; Husung, 1922, s. 381–388; Husung, 1920, s. 105–120; Kaufmann, 1889, s. 337–347; Nelson, 1923, s. 269–278).

Najważniejszym źródłem informacji o traktacie pozostają jednak poszczególne wydania i tłumaczenia dzieła. Większość z nich zawiera wstęp lub dodatek przedstawiający sylwetkę autora, historię poszczególnych edycji i rękopisów dzieła. Najsłynniejszymi edycjami są: opatrzona najbogatszym aparatem krytycznym angielska wersja E.Ch. Thomasa z 1888 r., trzypomowe wydanie A.F. Westa z 1889 r. (zawierające tekst łaciński i angielski), które można uznać za jedno z wartościowszych źródeł do badań nad traktatem, a także wydanie Johna Bellinghama Inglisa z 1899 r., ze wstępem Charlesa Orra (1899), zestawiającym i porównującym wersje E.Ch. Thomasa i A.F. Westa.

***Philobiblon* – wprowadzenie do dzieła**

Richard de Bury ukończył *Philobiblon* 21 stycznia 1345 r. Połowa XIV w. to okres poprzedzający stopniowy koniec epoki średniowiecza, choć w życiu ludzi tamtego czasu każda sfera działalności człowieka wciąż jeszcze była podporządkowana Kościołowi i wierze (Huizinga, 1961, s. 194). Duchowieństwo sprawowało pieczę nad nauczaniem i sztuką, mając w ten sposób znaczący wpływ na ogólną edukację społeczeństw (Thatcher, Holmes McNeal, 1920, s. 457). Długotrwały monastyczny monopol kulturalny i wykorzystywanie łaciny jako międzynarodowego języka nauki dawały wrażenie ugruntowanej stałości, zorganizowania modelu nauczania, oświecania ludności (Le Goff, 1966, s. 235). Jednak już w XIII w. zauważyć można było tendencje spadkowe w zakresie udziału kleru w kształceniu. Do takich zjawisk zaliczyć należy m.in. wielki strajk uniwersytecki w Anglii w latach 1229–1231, skutkujący odsunięciem biskupów od zarządzania uczelniami. Królową nauk wciąż pozostawała teologia z elementami filozofii. Uniwersytety oferowały także fakultety medyczne, prawne czy sztuk wyzwolonych (Thatcher, Holmes McNeal, 1920, s. 475). Stale wzrastała liczba ośrodków naukowych: w XIII w. w Europie było ich 17, w XIV w. – 21, a w XV w. – już około 35 (Thatcher, Holmes McNeal, 1920, s. 482). Pod wpływem ówczesnych twórców łacina stopniowo traciła na znaczeniu, najpierw poprzez zrównanie tekstów klasycznych ze współczesnymi, a potem poprzez wyparcie przez dzieła w językach narodowych

(Reynolds, Wilson, 2008, s. 158). *Philobiblon* jest więc określany jako „ostatnie spojrzenie wstecz” w literaturze łacińskiej (West, 1889, s. 15).

Wielość wydarzeń bezpośrednio i pośrednio związanych z życiem i działalnością Richarda de Bury’ego niewątpliwie miała wpływ na treść jego traktatu. Przemyslenia zawarte w dwudziestu rozdziałach *Philobiblonu* podzielić można według następujących ogólnych kategorii: o stosunku do ksiąg, o czytelnikach (także potencjalnych) oraz o samych księgach. Pierwsza grupa dotyczy poszanowania ksiązek, traktuje o ich nabywcach i czytelnikach. Druga wyróżnia się nie tylko tematyką, ale i konstrukcją tytułów rozdziałów oraz ich narracją. Są to tzw. *Skargi ksiąg*. Autor opisuje w nich naganne zachowanie kleru i zakonów żebraczych oraz wyniszczające działanie wojen. Trzecia grupa dotyczy różnych zagadnień, jednak łączy je wspólny charakter wywodu – wartościowanie, ocena, porównanie. Autor odnosi się zarówno do treści ksiązek, jak i do sposobów ich sporządzania (fizycznych i umysłowych).

De Bury w swoim dziele już na początku uzasadnia motywy gromadzenia ksiązek: „żarliwe umiłowanie do ksiąg tak potężną ma nad nami władzę, że, gardząc wszystkim innym dobrem doczesnym, niczegośmy nie odczuwali, prócz namiętności do ksiąg gromadzenia” (Kasprowicz, tłum., 1921, s. 4). Uważa, że „wartość ksiąg jest niewypowiedziana [...], posiadają cenę ponad wszelkie bogactwo” (Kasprowicz, tłum., 1921, s. 11–12). Wyraża także pogląd, iż książki mają niewymowną wartość edukacyjną i historyczną. Píše: „z ksiąg przypominamy sobie to, co minęło, wieścimy na krótki czas przedtem co się stanie i dzięki pismu utrwalamy rzeczy, które są, zużywają się i giną” (Kasprowicz, tłum., 1921, s. 76). W *Przedmowie* wyjaśnia główny motyw powstania traktatu – uczniów zmuszonych do porzucenia nauki ze względów finansowych porównuje do nasion pozbawionych wody, uzasadniając tym samym powód gromadzenia ksiąg: „Z tej przyczyny, kierując się współczuciem i widząc potrzeby ludzkości [...] powzięliśmy zamiar [...] nieść pomoc temu przedewszystkiem rodzajowi ludzi poparcia potrzebujących, w których kościół tak wielką pokłada nadzieję [...], w potrzebne do studiów zaopatrując ich księgi” (Kasprowicz, tłum., 1921, s. 4). Wielokrotnie powołuje się na klasyków, m.in. Arystotelesa, udowadniając, że „nie ma nic lepszego nad mądrość”, a więc i księgi, które są jej najlepszym źródłem. Podkreśla ich znaczenie – nie tylko wpływają na umysł człowieka (Wichowa, 2013, s. 51), ale oddziałują na całe jego życie. Jest świadom ich pozytywnego działania: „zawartość ksiąg służy doskonaleniu rozumu, to znaczy szczęściu człowieka, przeto jasnym jest, że dla człowieka, kierującego się rozumem, księgi większą mają wartość niż bogactwo” (Kasprowicz, tłum., 1921, s. 12). Celem

biskupa de Bury'ego było również zapisanie się poprzez swoje dzieło w pamięci ludzkości. Jak napisał Juliusz Domański: „personifikacja Ryszarda de Bury to książka-nauczyciel, nauczyciel idealny, wyposażony we wszystkie dodatnie cechy charakteru: łagodny i cierpliwy, wolny od chciwości, zawsze gotów iść z pomocą, nie skąpiący swojej wiedzy, nie ganiący błędów i nie wyśmiewający ignorancji” (2002, s. 119).

O ochronie książek

Jednymi z najbardziej znanych fragmentów *Philobiblonu* są te, w których autor w dosadny sposób krytykuje niedbałe obchodzenie się z manuskryptami. Dwudziestowieczny węgierski historyk István Ráth-Végh w *Komedii książki* przywołuje łacińską sentencję, mówiącą, że „los książki zależy od postawy czytelnika” (*Pro captu lectoris habent sua fata libelli*) (Ráth-Végh, 1994, s. 98). Podobnie uważa de Bury – otwarcie strofuje tych, którzy brudnymi rękoma hańbili Pismo Święte i inne księgi (Kasprowicz, tłum., 1921, s. 83). Poprzez swoje spostrzeżenia pragnie uwrażliwić czytelników na los książki. Zaleca wolne otwieranie książek w obawie przed rozerwaniem oraz odkładanie ich w zamknięte, specjalnie przeznaczone dla nich miejsce. Było to zgodne z przyjętym w średniowieczu systemem przechowywania księgozbiorów w armariach (Werszler, 2015, s. 259). Napomina tych, którzy w chorobie przystępują do lektury, brudem lub słomą zaznaczają fragmenty tekstu, niszcząc materiał i oprawę. Píše, że „przyzwoitość wymaga, iżby uczniowie, opuszczając refektarz, myli sobie ręce i zakurzonemi palcami nie brudzili oprawy księgi lub stronic” (Kasprowicz, tłum., 1921, s. 86). W emocjonalnym oskarżeniu zarzuca studentom:

widzieliście może tego rodzaju lekkomyślnego chłystka, jak postępuje sobie bałwan ten przy czytaniu, jak zimą, w czasie mrozu z zakatarzonym i mokrym siada nosem, jak nie myśli o tem, aby go wytrzeć i plugawemi smarkami nie zapaskudzić książki, przed nim leżącej. Że też, Panie Boże, zamiast książki, nie dano mu raczej fartucha i ścierki! Paznogie ma pełne cuchnącego brudu, czarnego jak sadza i niemi oto zaznacza sobie dogadzący mu ustęp z książki. Rozdziela pomiędzy rozmaite kartki niezliczoną ilość słomek z wystającemi końcami, aby istny siennik przypominał mu to, czego pamięć jego zachować nie zdoła. Ponieważ książki nie mają takiego żołądka, któryby słomę tę strawił, wypycha ona nasamprzód książkę z jej oprawy, ażeby w końcu zgnić

zapomniana. Nie wstydzi się śmierdzieli taki jeść owoców i sera nad otwartą książką, albo każe spacerować szklance to po jednej, to po drugiej stronie, a nie mając swej dziadowskiej sakwy pod ręką, pozostawia w książce resztki obiadu. Gada bez przerwy [...], opluwa śliną książkę otwartą, położoną na kolanach [...], opiera się na książce [...], miętosi marginesy książki nie bez małej dla książki tej szkody [...], wilgotną, spotniałą ręką posługuje się przy odwracaniu stron, brudnymi rękawiczkami dotyka się białego pergaminu i za wierszami idzie palcem [...], rzuca księgę świętą na ziemię i ta leży cały miesiąc nieruszona i tak pokrywa ją kurz, że odmawia już posłuszeństwa usiłującemu ją zamknąć. [...] Ponadto, laików obojętnie patrzących na książkę, wywróconą grzbietem do góry, jako że niby leży dobrze, winno się uważać za niegodnych wszelkiego obcowania z książką (Kasprowicz, tłum., 1921, s. 84–86).

Jest to jeden z najczęściej przywoływanych w literaturze fragmentów *Philobiblonu*. Autor nie kryje frustracji z powodu niedbalstwa studentów w korzystaniu z książek i braku ich poszanowania. Bulwersujące jest dla niego zwłaszcza traktowanie w przedstawił sposób Pisma Świętego, najważniejszej księgi religijnej. Biskup zwraca także szczególną uwagę na kwestie działań prewencyjnych w zakresie ochrony woluminów przed zniszczeniem: „zauważywszy jakieś uszkodzenie książki, trzeba temu zaradzić jak najspieszniej, nic bowiem nie rozszerza się szybciej, niż dziura, a rozdarcie, zaniedbane na chwilę, da się później naprawić jedynie z lichwą”. Piętnuje tych, którzy niszczą książki, kradnąc niezapisane fragmenty pergaminu – wycinając je lub wrywając (Kasprowicz, tłum., 1921, s. 86).

W *Skargach ksiąg* autor utwierdza czytelników w przekonaniu o wartości książek, ukazując przykłady braku troski lub niepoprawnego obchodzenia się z woluminami przez ich posiadaczy. Zarzuca klerykom odstawianie książek w „zakurzony kąć”, a na ich miejsce prowadzenie życia duchownego do troski nad psem, gęsią czy „dwunożnym zwierzęciem miłości”, które jako niepiśmienne, uważało księgi za „najbezpożyteczniejszy sprzęt domu” (Kasprowicz, tłum., 1921, s. 22). W domyśle zwierzęciem tym była kobieta (Dinshaw, 1988, s. 27–29). W średniowieczu znany był pogląd, że kobieta i posiadanie rodziny nie sprzyjają w żaden sposób rozwojowi intelektualnemu i działalności filozofa. Sama Heloiza (Feros Ruys, 2008, t. 1, s. 445) wypowiadała się przeciwko małżeństwu, ale także np. Siger z Brabantu (Bazán, 2002, s. 632–634) uważał, że powinno się je „odradzać tym, którzy oddają

się poszukiwaniu »rozkoszy intelektualnej«” oraz że „filozof dążyć powinien do życia w warunkach jak najmniej utrudniających poszukiwanie prawdy” (Le Goff, 1966, s. 262–263). W naukach Arystotelesa doszukać się można twierdzeń, iż „kobietę uważa się za »nieudanego mężczyznę«. Ta fizyczna słabość »oddziałuje bezpośrednio na jej zdolność pojmowania i wolę«, »tłumaczy niewstrzemięźliwość cechującą jej zachowanie, wpływa na jej duszę i na możliwość jej wzniesienia się do pojmowania spraw boskich«” (Klapisch-Zuber, 1999, za: Le Goff, Truong, 2006, s. 45–46.). De Bury również wspomina o niepiśmienności kobiet, co I. Ráth-Végh w *Komedii książki* uznaje za ukryty powód całkowitego niezrozumienia przez nie wartości lektury w życiu człowieka (1994, s. 92).

W dalszej części *Philobiblonu* autor ubolewa nad tym, iż duchowni zostawiają księgi pod zastaw w gospodach (Kasprowicz, tłum., 1921, s. 24). Potwierdza to zatem rangę rękopisów średniowiecznych. Ważną kwestią jest skarga na umniejszanie wartości niematerialnej dzieł poprzez przywłaszczanie sobie ich treści przez tłumaczy, redaktorów i kompilatorów. Tłumaczą oni dzieła, nie znając dobrze języka, poprawiają teksty „w dobrej wierze” lub podpisują się swoim nazwiskiem na cudzych pracach (Kasprowicz, tłum., 1921, s. 25). Ostatnia skarga w tej części jest skierowana do iluminatorów, którzy według autora zaspokajają swoją próżność, złotymi zdobieniami odwracając uwagę od prawdziwej wartości książki, czyli jej treści (Kasprowicz, tłum., 1921, s. 26; Kurek-Kokocińska, 2009, s. 361).

Znamienna jest część traktatu pt. *Skarga ksiąg na wojny*. Według de Bury’ego działania wojenne zawsze wyrządzają książkom najwięcej krzywdy: „niema godnego bólu dla dostatecznego oplakiwania ksiąg wszystkich, które dzięki okolicznościom wojny zmarniały na całym świecie” (Kasprowicz, tłum., 1921, s. 38). Wojny prowadzą do zniszczeń wynikających m.in. z pożarów, autor wspomina więc pożar Biblioteki Aleksandryjskiej. „Wojna bowiem rozmiotła nas po cudzych krajach, straszliwie nas oszpeciła, poraniła i srogo okaleczyła, pogrzebała nas ziemia, zalało morze, pożarł ogień, zabiły nas rozmaite rodzaje śmierci i zniszczenia” (Kasprowicz, tłum., 1921, s. 40) – ubolewały księgi w podsumowaniu skarg, upraszając jednocześnie u Boga o pokój i opiekę nad nimi.

Richard de Bury postuluje ochronę książki nie tylko jako materialnej formy przed jej mechanicznym zniszczeniem wywołanym nieodpowiednim przechowywaniem lub innymi zaniedbaniami, ale również jako wytworu intelektualnego człowieka. Uniwersalna refleksja dotycząca zniszczeń dóbr kultury w wyniku działań zbrojnych jest tak samo trafna, gdy chodzi o wszelkie straty poniesione zarówno w przeszłych, jak

i współczesnych nam wojnach (wymienić można tu choćby np. II wojnę światową czy ataki na ośrodki historyczne w Syrii). Autor usilnie stara się też udowodnić, że książki powinny stanowić wielką wartość w życiu każdego człowieka, który ma z nimi styczność. Z rozważań biskupa wynika pośrednio, iż już na początku XIV w. sami duchowni dostrzegali upadek moralności w zakonach, co później mogło przyczynić się m.in. do narodzin reformacji.

O udostępnianiu, czyli *Pożyteczne przepisy w sprawie wypożyczania ksiąg uczącym się*

De Bury miał także własne przemyślenia na temat sposobów udostępniania książek. Zagadnieniu temu poświęcił osobny rozdział *Philobiblonu*, pt. *Pożyteczne przepisy w sprawie wypożyczania ksiąg uczącym się*. Wspomina tu o spisie książek (choć żaden się nie zachował) (Wigfall Green, 1951, s. 6), które chciałby przekazać uczelni oksfordzkiej:

oddawna żywiliśmy w myślach naszych zamiar, ażeby, jako trwałą fundację, odpowiednie mając dochody, utworzyć, w czasach pomyslnych, Halę akademicką w czcigodnej wszechnicy oksfordzkiej, tego najdostojniejszego źródła wszelkich sztuk wyzwolonych i Halę ową, którą wypełnia wielka mnogość żaków, zaopatrzyć w najcenniejsze nasze księgi; a księgi te mają służyć do nauczania i uczenia się nietylko dla bursaków wymienionej Hali, ale dla wszystkich słuchaczy tej wszechnicy i to według reguły i przepisu, jaki [...] podamy (Kasprowicz, tłum., 1921, s. 89).

Wyraża przy tym nadzieję, że księgozbiór ten dostępny byłby szerszemu gronu odbiorców:

wszystkie księgi nasze, wygotowawszy ich spis, przekazujemy w dobroczynnym zamiarze i darujemy w wzmiankowanej Hali wybranym, w Oksfordzie żyjącym słuchaczom [...], iżby księgi te wypożyczano od czasu do czasu uczniom i nauczycielom pomienionej wszechnicy, duchownym zarówno, jak i świeckim, dla używania i korzystania z nich przy studjach (Kasprowicz, tłum., 1921, s. 91–92).

Następnie przedstawia planowane zasady wypożyczeń i sposoby opieki nad zbiorem. Spośród studentów mieszkających w budynku,

gdzie znajdowałyby się biblioteka, pięciu wybranych sprawowałoby pieczę się rękopisami. Z nich przynajmniej trzech obsługiwałoby czytelników. Opiekunowie księgozbioru musieliby złożyć specjalne przyrzeczenia troski i uczciwości w zarządzaniu biblioteką. De Bury instruuje, że jeśli bibliotekarz, „w ten czy owy sposób dostanie jakiś podarek, nie wolno mu go zużyć na nic innego jak tylko naprawę i utrzymanie książek” (Kasprowicz, tłum., 1921, s. 93). W swoich wytycznych biskup zakazywał jednak wynoszenia książek poza mury celem kopiowania; wypożyczyć można byłoby jedynie tytuły zgromadzone w podwójnym egzemplarzu – może to świadczyć o trosce de Bury’ego o zachowanie egzemplarza archiwalnego. Książkę taką strażnicy księgozbioru mieliby wydawać za kaucją, „która według ich oceny powinna przewyższać wartość księgi”. W celu zatwierdzenia wypożyczenia należałoby spisać stosowny dokument, zawierający następujące dane: „tytuł pożyczonej księgi, daną porękę, nazwisko wypożyczającego, nazwisko odbiorcy oraz dzień i rok, w którym wypożyczenie doszło do skutku” (Kasprowicz, tłum., 1921, s. 92). Pojedyncze tytuły, według zasad określonych przez autora *Philobiblonu*, miały być udostępniane jedynie mieszkańcom budynku „pod wyraźnym warunkiem, iż książka żadną miarą nie wyjdzie poza gmach” (Kasprowicz, tłum., 1921, s. 92–93).

Bibliotekarze co roku organizowaliby kontrolę zbioru na podstawie spisanych notatek i pobranych kaucji oraz dostępnego katalogu zasobu. Raz w roku do obowiązków czytelników należałoby fizyczne okazanie wypożyczonej książki celem sprawdzenia, czy dana osoba nadal ją posiada. Analogicznie opiekunowie biblioteki mieliby obowiązek okazania przyjętej kaucji. W przypadku zgubienia lub zniszczenia egzemplarza pobierana byłaby opłata w postaci ceny książki, zaś poręka byłaby zwracana (Kasprowicz, tłum., 1921, s. 93). Autor zaznaczał, że z książek można byłoby korzystać wyłącznie w celach naukowych, natomiast ich wynoszenie poza mury miasta byłoby zabronione. Na podkreślenie zasługuje fakt, iż mowa o księgach rękopiśmiennych – cennych i niezmiernie wartościowych w czasach, w których żył de Bury. A jednak dopuszczał on możliwość wypożyczania ich na zewnątrz.

Opracowując wspomniane wytyczne, biskup Durham z dużym prawdopodobieństwem inspirował się zasadami panującymi w powstałej w 1250 r. Bibliotece Sorbony, ufundowanej przez Roberta de Sorbonne (Thomas, 1888, s. xxix). Książnica ta zaprojektowana została w formie podłużnej czytelnicy, w której użytkownicy mieli dostęp do cennych książek (w tym łańcuchowych) udostępnianych prezencyjnie (tzw. mała biblioteka). Zezwalano również na zabieranie części woluminów z biblioteki, były to jednak egzemplarze mniej wartościowe, głównie

kopie, które znajdowały się w tzw. wielkiej (powszechnej) bibliotece. Kodeksy musiały być zwrócone przed końcem dnia. Warto podkreślić, że książki z Biblioteki Sorbony mogły wypożyczać za kaucją również osoby z zewnątrz, a więc niestudujące i niewykładające na uczelni (Harris, 1999, s. 110). Dla porównania, na polskim gruncie, jak podaje Edward Potkowski: „dość powszechny już w XV w. zwyczaj wypożyczenia książek na zewnątrz, poza bibliotekę, stosowany był również [na Akademii – D.K.] w Krakowie” (1984, s. 136).

Podobieństwo między planowaną przez biskupa biblioteką w Oksfordzie a księżnicą Sorbony jest więc znaczne. Liczne podróże dyplomatyczne, dzięki którym de Bury nawiązywał kontakty międzynarodowe m.in. na dworze francuskim, z pewnością miały wpływ na tezy prezentowane w stworzonym przez niego traktacie.

Podsumowanie

Richard de Bury, jak wynika z jego biografii, w prywatnym życiu raczej nie stosował wszystkich zasad ujętych w *Philobiblonie*. Jego dzieło zasługuje jednak na szczególne miejsce w literaturze bibliologicznej. Biskup Durham widział w książce niewyczerpane źródło dobra, szczęścia i bezcennej wiedzy. Był przekonany, że tylko poprzez własne dzieło można zostawić po sobie ślad, który jest w stanie nie tylko przetrwać, ale i rozpowszechnić się. Miał też swoje słabości: był przekupny, narzekał, lubił wytykać innym błędy, często krytykował młodszych od siebie.

Philobiblon jest doskonałym źródłem literackim do badań dotyczących historii książki w średniowieczu. Mimo że autorowi można zarzucić niekonsekwencję (najpierw coś chwali, a potem to krytykuje i odwrotnie), w prosty sposób przedstawił ówczesną sytuację książki w społeczeństwie. Objawił się jako nowator i organizator, opisując zasady udostępniania księgozbioru w tworzonej przez siebie bibliotece. Wyprzedzając swoje czasy, omawiał zagadnienia doraźnej ochrony książki, właściwego obchodzenia się z nią, jak i szeroko rozbudowane kwestie udostępniania księgozbiorów szerszemu gronu odbiorców. Poruszając m.in. kwestie określane dziś mianem konserwacji, inwentaryzowania i archiwizowania zbiorów, Richard de Bury potwierdza unikatową wartość swoich postulatów i zaleceń. Niewątpliwie był autorem zaangażowanym emocjonalnie w swój przekaz, który udało mu się skonstruować w na tyle uniwersalnej formie, że większość z jego tez pozostaje aktualna nawet po upływie ponad 670 lat.

Literatura

- Bazán, B.C. (2002). Siger of Brabant. In: J.J.E. Gracia, T.N. Noone (eds.), *A Companion to Philosophy in the Middle Ages* (s. 632–634). Oxford: Blackwell Publishing. Pobrane z: http://elcaminosantiago.us/PDF/Book/A_Companion_To_Philosophy_In_The_Middle_Ages.pdf#page=652 (4.09.2016).
- Bieńkowska, B. (2005). *Książka na przestrzeni dziejów*. Warszawa: Centrum Edukacji Bibliotekarskiej, Informacyjnej i Dokumentacyjnej im. Heleny Radlińskiej.
- Birkenmajer, A., Kocowski, B., Trzynadłowski, J. (red.). (1971). *Encyklopedia wiedzy o książce*. Wrocław, Warszawa, Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Boardman, S.L. (1902) *Richard de Bury. Bishop of Durham*. Bangor. Pobrane z: <https://archive.org/stream/richarddeburybis00boarrich#page/n13/mode/2up> (24.01.2018).
- Bogeng G.A.E. (1922). *Die Grossen Bibliophilen. Geschichte der büchersammler und ihrer samm-lungen*. T. 1. Leipzig: E.A. Seemann.
- Bury, R. de (1899). *Philobiblon. A Treatise on the Love of Books*. J.B. Inglis (przekład). New York: Meyer Brothers & Company. Pobrane z: <https://archive.org/stream/philobiblonatre00orrgoog#page/n6/mode/2up> (12.05.2015).
- Bury, R. de. In: Stephen, L. (ed.) (1886). *Dictionary of National Biography* (t. VIII, s. 25–27). New York: Macmillan and Co. Pobrane z: <https://archive.org/stream/dictionaryofnati08stepuoft#page/n3/mode/2up> (24.01.2018).
- The Cambridge History of English and American Literature* (1920). T. 1. Cambridge: University Press. Pobrane z: <https://archive.org/details/cambridge-history01wardrich> (12.05.2015).
- Cheney, Ch.R. (1973). Richard de Bury, Borrower of Books. *Speculum*, (48/2), 325–328. Pobrane z: <http://www.jstor.org/stable/2852777> (24.01.2018).
- Dahl, S. (1965). *Dzieje książki*. E. Garbacik, T. Zapiór, H. Devechy (przekład). Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Denholm-Young, N. (1937). Richard de Bury (1287–1345). *Transactions of the Royal Historical Society*, (20), 135–168. Pobrane z: <http://www.jstor.org/stable/3678596> (24.01.2018).
- Dibdin, T.F. (1842). *Bibliomania; or Book Madness; a Bibliographical Romance*. London: Henry G. Bohn. Pobrane z: <https://archive.org/stream/bibliomaniaorboo00dibduoft#page/n9/mode/2up> (12.05.2015).
- Dinshaw, C. (1988). Eunuch Hermeneutics. *ELH*, 55, (1), 27–51. Pobrane z: <http://www.jstor.org/stable/2873110> (30.12.2015).
- Domański, J. (2002). *Tekst jako uobecnienie: szkic z dziejów myśli o piśmie i książce*. Kęty: Wydawnictwo Antyk.

- Dróżdż, A. (2006a). *Książka w świecie utopii*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej w Krakowie.
- Dróżdż, A. (2006b). Gabriel Naudé o sposobach zdobywania książek przez bibliotekarza. *EBIB*, (1). Pobrane z: <http://www.ebib.pl/2006/71/drozd.php> (12.05.2015).
- The Encyclopaedia Britannica. A New Survey of Universal Knowledge* (1929). T. 2. London: Encyclopaedia Britannica Co.
- Elton, Ch.I., Elton, M.A. (1893). *The great collectors*, London: Kegan Paul, Trench, Trübner & Co., Ltd. Pobrane z: <https://archive.org/details/39002086313989.med.yale.edu> (24.01.2018).
- Feros Ruys, J. (2008). Heloise. In: *The Oxford Encyclopedia of Women in World History*, t. 1, s. 445. Oxford: Oxford University Press. Pobrane z: <https://books.google.pl/books?id=EFI7tr9XK6EC&printsec=frontcover&hl=pl#v=onepage&q&f=false> (7.04.2016).
- Głombiowski, K., Szejwikowska, H. (1983). *Książka rękopiśmienna i biblioteka w starożytności i średniowieczu*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Hallam, H. (1837). *Introduction to the Literature of Europe in the Fifteenth, Sixteenth, and Seven-teenth Centuries*. T. 1. London: John Murray. Pobrane z: https://books.google.pl/books?id=oxmXT3hF0zcC&printsec=frontcover&hl=pl&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (10.05.2016).
- Harris, M.H. (1999). *History of Libraries in the Western World*. Lanham, Maryland, London: The Scarecrow Press, Inc. Pobrane z: <https://books.google.pl/books?id=KQ3FmadbMvkC&printsec=frontcover&hl=pl#v=onepage&q&f=false> (31.01.2018).
- Huizinga, J. (1961). *Jesień średniowiecza*. T. Brzostowski (przekład). Warszawa: PIW.
- Husung, M.J. (1922). Eine neue Philobiblon-Ausgabe. *Zentralblatt für Bibliothekswesen*, 39, (9), 381–388. Pobrane z: <https://www.digizeitschriften.de/en/dms/img/?PID=GDZPPN000278807> (29.08.2016).
- Husung, M.J. (1920). Zum Philobiblon des Richard de Bury. *Zentralblatt für Bibliothekswesen*, 37, (5 i 6), 105–120. Pobrane z <https://www.digizeitschriften.de/dms/img/?PID=GDZPPN000276995> (29.08.2016).
- Jaeck, H.J. (1843). Nachtrag zu „Richardi de Buri Philobiblon“ in No. 9. des *Serapeum*. *Serapeum*, 4, 191–192. Pobrane z: <http://www.digizeitschriften.de/dms/resolveppn/?PPN=GDZPPN001269143> (12.05.2015).
- Kaufmann, G. (1889). Zu dem Philobiblon Richards de Bury. *Centralblatt für Bibliothekswesen*, 6, (8), 337–347. Pobrane z: <https://www.digizeitschriften.de/dms/img/?PID=GDZPPN000250449> (29.08.2016).

- Kent, A. (ed.). (1985). *Encyclopedia of Library and Information Science*. Vol. 38, suppl. 3. New York: Marcel Dekker, Inc. Pobrane z: https://books.google.pl/books?id=o3VxxzNJcfkC&printsec=frontcover&hl=pl&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (12.05.2015).
- Koranyi, K. (1955). *Powszechna historia państwa i prawa w zarysie*. T. 2, *Epoka feudalizmu*. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze.
- Koredczuk, B. (2005). *Początki teorii bibliologii*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Kurek-Kokocińska, S. (2009). Upodobanie ukierunkowane. *Philobiblon*. W: J. Ladorucki, M. Rządkiwska (red.) *Pasja książki* (s. 353–370). Łódź: Wydawnictwo „Literatura”.
- Le Goff, J. (1966). *Inteligencja w wiekach średnich*. E. Bąkowska (przekład). Warszawa: Czytelnik.
- Le Goff, J., Truong, N. (2006). *Historia ciała w średniowieczu*. I. Kania (przekład). Warszawa: Czytelnik.
- Lennox, P. (1912). Richard de Bury. In: *New Advent. The Catholic Encyclopedia*. New York: Robert Appleton Company. Pobrane z: <http://www.newadvent.org/cathen/13042b.htm> (12.05.2015).
- Lexikon des gesamten Buchwesens* (1989). T. 2. Stuttgart: Hiersemann.
- Maleczyńska, K. (1987). *Historia książki i jej funkcji społecznej*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Martin, S.S. (1986). *Richard d’Aungerville de Bury, 1287–1345*. Rozprawa doktorska, Emory University.
- Maryl, M. (2010). Technologie literatury. Wpływ nośnika na formę i funkcje przekazów literackich. *Pamiętnik Literacki*, 101, (2), 157–178. Pobrane z: http://bazhum.muzhp.pl/media/files/Pamietnik_Literacki_czasopismo_kwartalne_poswiecone_historii_i_krytyce_literatury_polskiej/Pamietnik_Literacki_czasopismo_kwartalne_poswiecone_historii_i_krytyce_literatury_polskiej-r2010-t101-n2/Pamietnik_Literacki_czasopismo_kwartalne_poswiecone_historii_i_krytyce_literatury_polskiej-r2010-t101-n2-s157-178/Pamietnik_Literacki_czasopismo_kwartalne_poswiecone_historii_i_krytyce_literatury_polskiej-r2010-t101-n2-s157-178.pdf (11.09.2016).
- Mierow, Ch.Ch. (1930). Mediaeval Latin Vocabulary, Usage, and Style: As Illustrated by the Philobiblon (1345) of Richard de Bury. *Classical Philology*, 25, (4), 343–357. Pobrane z: <http://www.jstor.org/stable/263803> (12.05.2015).
- Nelson, A. (1932). Richard de Burys Philobiblon und die Festreden Matthäus Hummels, des ersten Rektors der Albert-Ludwigs-Universität zu Freiburg. *Zentralblatt für Bibliothekswesen*, 40, (7), 269–278. Pobrane z: <https://www.digizeitschriften.de/dms/img/?PID=GDZPPN000279560> (29.08.2016).

- O miłości do ksiąg, to jest Philobiblon. Traktat łaciński Ryszarda de Bury* (1921). J. Kasproicz (przekład). Lwów: Zakład Ossolińskich.
- Ormrod, W.M. (2008). The King's Secrets: Richard de Bury and the Monarchy of Edward III. In: *War, Government and Aristocracy in the British Isles, C.1150-1500. Essays in Honour of Michael Prestwich*, s. 163–178. Woodbridge: The Boydell Press. Pobrane z: https://books.google.pl/books?id=fp0ciCnFdBAC&printsec=frontcover&hl=pl&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (12.05.2015).
- Orr, Ch. (1899). Introduction. In: R. de Bury, *Philobiblon. A Treatise on the Love of Books* (s. xi–xxxvi). New York: Meyer Brothers & Company. Pobrane z: <https://archive.org/stream/philobiblonatre00orrgoog#page/n6/mode/2up> (24.01.2018).
- Potkowski, E. (1984). *Książka rękopiśmienna w kulturze Polski średniowiecznej*. Warszawa: Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza.
- Rashdall, H. (1895). *The Universities of Europe in the Middle Ages*, t. 2, cz. 2, *English Universities – students life*. Oxford: Clarendon Press. Pobrane z: http://lollardsociety.org/pdfs/Rashdall_Universities_vol2pt2.pdf (31.01.2018).
- Ráth-Végh, I. (1994). *Komedia książki*. J. Snopek (przekład). Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Reynolds, L.D., Wilson, N.G. (2008). *Skrybowie i uczeni*. P. Majewski (przekład). Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego.
- Roberts, W. (1895). *Book-hunter in London*. Chicago: A. C. McClurg & Co. Pobrane z: <https://archive.org/details/bookhunterinlon01robegoog> (24.01.2018).
- Rokosz M. (1991). *O istocie bibliofilstwa*. Warszawa: Towarzystwo Przyjaciół Książki.
- Schofield, W.M. (1931). *English literature. From Norman Conquest to Chaucer*. T. 1., London: Haskell House Publishers Ltd. Pobrane z: https://books.google.pl/books?id=yeaEsL17uSkC&printsec=frontcover&hl=pl&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (12.05.2015).
- Stephens, W. (2005). “Livres de haulte gresse”. Bibliographic Myth from Rabelais to Du Bartas. *MLN*, t. 120, nr 1, *Italian Issue Supplement: La littérature engagée aux XVIe et XVIIe siècles: Études en l'honneur de Gérard Defaux (1937–2004)*, s. 60–83. Pobrane z: <http://www.jstor.org/stable/3251592> (12.05.2015).
- Thatcher, O.J., Holmes McNeal, E. (1920). *Europe in the Middle Age*. New York, Chicago, Boston: Charles Scribner's Sons. Pobrane z: <https://archive.org/details/europeinthemiddl017111mbp> (22.03.2016).

- Thomas, E.Ch. (ed.). (1888). *The Philobiblon of Richard de Bury*. London: Kegan Paul, Trench and Co. Pobrane z: <https://archive.org/details/philobiblonofrichard00bury> (24.01.2018).
- Thomson, L.S. (1949). Review. *Speculum*, 24, (2), 265–266. Pobrane z: <http://www.jstor.org/stable/2848570> (12.05.2015).
- Timperley, Ch.H. (1839). *The Dictionary of Printer and Printing, with the Progress of Literature, Ancient and Moderne*. London: H. Johnson. Pobrane z: https://books.google.pl/books?id=UmxTMABJ9q4C&printsec=frontcover&hl=pl&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (12.05.2015).
- Trawińska-Słabęcka, D. (1993). *Bibliofilstwo*. Jelenia Góra: Wydawnictwo Nauczycielskie.
- Weiss, R. (1952). England and the Decree of the Council of Vienne on the teaching of Greek, Arabic, Hebrew, and Syriac. *Bibliothèque d'Humanisme et Renaissance*, 14, (1), 1–9. Pobrane z: <http://www.jstor.org/stable/41429955> (10.05.2016).
- Werszler, R. (2015). *Aranżacja i wyposażenie bibliotek na Śląsku w świetle ich funkcji (do końca XIX wieku)*. Rozprawa doktorska, Uniwersytet Wrocławski.
- West, A.F. (1889). *The Philobiblon of Richard de Bury*. T. 3. New York: The Grolier Club. Pobrane z: <https://archive.org/details/philobiblonofric02bury> (24.01.2018).
- West, A.F. (1895). Some Places in the Philobiblon of Richard de Bury. *The American Journal of Philology*, 16, (1). Pobrane z: <http://www.jstor.org/stable/288127> (12.05.2015).
- Wichowa, M. (2013). Elementy biblioterapii w literaturze polskiej epok dawnych. Rekonesans historycznoliteracki. *Acta Universitatis Lodzianis. Folia Librorum*, 17, 49–66. Pobrane z: <http://dspace.uni.lodz.pl:8080/xmlui/bitstream/handle/11089/2327/02-wichowa.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (7.04.2016).
- Wielka encyklopedia PWN*. (2001). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Wigfall Green, A. (1951). Chaucer's Clerks and the Mediaeval Scholarly Tradition as Represented by Richard de Bury's Philobiblon, *ELH*, 18, (1), 1–6. Pobrane z: <http://www.jstor.org/stable/2872043> (24.01.2018).
- Żbikowska-Migoń, A., Skalska-Zlat, M. (red.) (2017). *Encyklopedia książki*. T. 1–2. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.

Tekst w wersji poprawionej wpłynął do redakcji 7 maja 2018 r.

Dorota Kolenda

The Institute of Library and Information Science

University of Wrocław

e-mail: dorota.kolenda@uwr.edu.pl

ORCID: 0000-0003-1632-7502

***Useful regulations in reference to the lending of books to students –
guidelines in reference to the protection
and the making accessible of collections on the basis
of Richard de Bury’s medieval treatise entitled *Philobiblon****

Abstract: The purpose of the article is to present the opinions of a medieval bibliophile, Richard de Bury, about the problems of the protection and the making accessible of book collections. There is a presentation of bishop de Bury’s figure, the circumstances in which he wrote the Latin treatise entitled *Philobiblon* and the state of the art on this subject. His theses about the appropriate handling of books are discussed. By using the quotations drawn from his work, one indicated the problems which were the subject of the author’s particular focus. Particular attention was directed to one of the chapters of the treatise (*Useful regulations in reference to the lending of books to students*), which de Bury devoted exclusively to the problem of the making accessible of collections to a wider group of recipients. In this chapter he described a body of regulations of a medieval library which he planned to establish in Oxford. The result of the considerations will be associated with the indication of the universality and the innovative nature of the opinions of the author of *Philobiblon* on the value, protection and the making accessible of collections, whose bulk continues to be relevant to this day.

Keywords: Bibliophilia. Medieval libraries. *Philobiblon*. The protection of library collections. Richard de Bury